

1898 1936

ЕВГЕН ПЛУЖНИК

42
17-40

РІВНОВАГА

ПОЕЗІЇ

BIBLIOTHEQUE USADIBOL
SIMON FEILURA
6, rue de Palestine - 75019 PARIS
FRANCE

1948

44918
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ
ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
БІБЛІОТЕКА
Ім. №

(МЕР)

44918
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ
ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
БІБЛІОТЕКА

001758

Druck: Anton Bilous, Augsburg

ЄВГЕН ПЛУЖНИК і ЙОГО „РІВНОВАГА“

Євген Павлович Плужник належав до найвидатніших поетів тієї доби, яку тепер називають „ренесансом української літератури 20-х років“.

Буйний розквіт молодого українського письменства, покликаного до життя ренесансом української державности 1917—18 років, був перерваний в кінці 20-х років і на початку 30-х винищенням всього, що не піддавалося наполегливій советизації. Разом з іншими загинув і Плужник.

Євген Плужник народився р. 1898 в селянській родині, але відірвався від села і відчував гостро цей відрив. В поемі Канів він писав:

Поля, поля! Тепер не сила вам
Зростити спів в вашім колишнім сині,
Що відчинив спокійне серце нині
Для вас чужим і мертвим голосам!
Бо ось виразно відчуваю сам —
В полоні цегли і трамвайних ліній, —
Що я чужий вашим волошкам синім,
Вашим світанкам, вітрові й вівсам.

Євген Плужник був наймолодшим в родині. Його батьківщиною був той куток етнографічної України, що лежав на Вороніжчині, саме Слобода Кантемирівка, Богучарського повіту. Дитинство було пов'язано з річкою Пелом („Я виріс мрійником серед гаїв на Пелі“). Гімназію він скінчив уже на початку революції, в 1918 році, в місті Боброві, таки ж на Вороніжчині.

Революція вибила родину Плужників з колії, і батько його мусив перемістити місце свого перебування. Він вирішив з двома молодшими дітьми дочкою Марією й Євгеном переселитися до Києва, але громадянська війна затримала їх на Полтавщині в селі Багачка, біля Миргорода, де Євген почав учителювати. Тут померли батько і сестра, і Євгенові легше вже було самому перебратися до Києва. Через родинні зв'язки він попадає до Ветеринарного Інституту в Києві, проте ця наука не вабить його. Він вступає в Театральний інститут ім. Лисенка, але врешті знаходить свою долю в літературі.

Плужник міцно увійшов у літературне життя Києва. В 1923 р. він бере участь в Асоціації Письменників, так званому „Аспісі“, що об'єднував усю непролетарську літературу Києва; в 1924 році разом з Антоненко-Давидовичем, Осмачкою, Косинкою, Підмогильним і Марією Галич закладає свою літературну групу „Ланка“, яка в 1926 році в зв'язку з утворенням „Валпіді“ перерформовується на „Майстерню революційного слова“ зі скороченою назвою „Марс“. Тут ми бачимо крім Плужника, Косин-

ки, Антоненка-Давидовича ще й нових членів Д. Фальківського, Б. Тенету та Я. Качуру. „Марс“ був ніби Київською філією „Валпіді“ і ліквідувався в тому ж році, що й харківська централа (1928 р.)

Дальші роки позначаються великою боротьбою на літературному фронті, мобілізацією літературних сил навколо партійного керівництва. Плужник мало друкується в журналах і в тиші своєї творчої лабораторії готує „Рівновагу“. В 30 р. він мусив покинути Київ і поїхати до Харкова на заробітчанську літературну працю. Але доля українського письменника 20—30-х років не минула і Плужника. Після вбивства Кирова він був заарештований і разом з іншими 25-го березня 1935 року засуджений до розстрілу. Найвища кара, як і іншим співучасникам процесу, була йому замінена на 10 років ув'язнення у далеких таборках. Спадкова хвороба Плужника (сухоти) доконала первісний вирок — кару смерті. Лише один рік міг хворий поет витримати ув'язнення і соловецьку каторгу: 2-го лютого 1936 року його не стало.

В „Наших Днях“ (Львів, 1943, ч. 11, ст. 8) був надрукований хвилюючий лист поета до дружини в день, коли він довідався, що смерть замінено на каторгу.

За власною вказівкою Плужника він почав писати р. 1922, а друкуватися з 1924 р. в київських журналах „Глобус“ та „Нова громада“.

Перша збірка поезій вийшла р. 1926 у виданні журналу „Глобус“ в Києві і мала назву

„Дні”. В цій збірці, крім чотирьох десятків ліричних поезій, тематикою яких були будні революційної дійсності, вміщено було ще дві більших речі: — ліричні поеми „Галілей” і „Канів”. „Галілей”, власне, являє собою великий ліричний вірш, який підсумовує всі теми поезій „Днів”. Сам Галілей — це тільки образ, тільки символ того, що суперечить сучасному розумінню „днів”, життя. Він встає лише в кінці поеми саме як образ:

А вгорі, вдалені, наді мною
— Неприступний для зору людей —
Оповитий віків тишиною

Галілей.

І поет звертається до сучасників: „Гей, Герої! Каліки! Службовці! Торговці! Поетики!”

А живіть собі, як вам вважається.
Через те, що — ви чуєте? —
все-таки

обертається!

Це протиріччя між справжнім сенсом життя і його зовнішнім виявом, одвічна трагедія людського існування, показана в „Днях” з надзвичайною простотою і силою на картинах з громадянської війни. Розстріли, голод, людська продажність, цілий „музей дрібниць”, а понад усім тим — „тишина”, спокій, душевна рівновага, впевненість в своїй правді.

Вже перша книжка показала глибоку Плузникову мудрість, „мудрість Галілея”, яка в

нього всупереч „сотням ран”, „мукам і болям” сучасного розкриває йому перспективу на

Золоті далекі будні

Серед родючих вільних нив!

Філософський висновок з безпосередніх спостережень поета над „буднями днів” викладається ним в такі рядки:

Непішає мені далека путь,
Що приведе на землю відпочинку.
Коли відчую я міцний зв'язок
Між днем біжучим і простором часу,
Такі упевнені стають відразу
Мій кожний порив, кожна думка й крок.

„Рання осінь” — назва другої збірки поезій Плузника, виданої видавництвом „Маса” в Києві року 1927. Лірична тематика цієї книжки перенесена тут на природу. Вже в „Днях” поет торкнувся образу передчасної осені:

Хоч би вже спокій мені засяв,
Весно моя осіння!

В другій книзі, що сам поет оцінює її, як вияв передчасної дорілости своїх думок („Можливо й поети лиш ті, що за юнацтва вже сиві...”) філософські мотиви набувають ще більшої чіткості.

Два джерела мудрости — природа і книги, розкривають перед поетом мудру красу сучасного і майбутнього:

Вчись у природі творчого спокою
В дні вересневі. Мудро на землі,
Як від озер, порослих осокою,
Кудись на південь линути журавлі.

А про книги:

Історіє! з твоїх важких томів
Крізь давнини завісу димно сіру
Майбутнє дивиться.

Поете, припади
До джерела пророцтв, сухих анналів...

Ці мотиви проходять через всю другу збірку поезій Плузника і становлять цілком природний перехід до третьої. Поет назвав її „Рівновага” і готував до видання в останній рік перед арештом і засланням.

Крім двох збірок поезій, Плузник надрукував один прозовий роман з советського життя „Недуга” — про любов партійця до жінки з буржуазного середовища. Йому належить і кілька драматичних речей: „У дворі на передмісті”, „Професор Сухораб”, що друкувалися в 1929 році в журналі „Життя і Революція”. Песа Плузника „Шкідники” лишилася ненадрукованою; лише незначні уривки з неї друкувалися в галицькій і еміграційній пресі.

Ненадрукованою до смерті Плузника лишилася й збірка „Рівновага”, що містить в собі переважно філософську лірику Плузника. Філософське підґрунтя „Днів” і „Ранньої Осені” виходить тепер на поверхню і становить основні мотиви поезії Плузника. Збірка складається з трьох частин, де перша, найбільша, має найсуттєвіше значення, розкриваючи ту лінію спокою, рівноваги, за якою тужив він і у перших збірках. Другий розділ використовує історичні і літературні образи так, як

в „Днях” було використано образ Галілея, і це поширює тематику „Рівноваги” прекрасними і тонкими сільветками Абеяірової Елоїзи, Гамлета, Колумба, Гогена. Так само і третій теж невеличкий розділ дає майже цілком нову тематику в Плузниковій ліриці — особисту любовну лірику.

Лише окремі поезії, що входять до збірки „Рівновага”, друкувалися в свій час в журналах (не більше трьох, чотирьох). В основному ця збірка складалася з недрукованих за життя поета творів.

Кілька років тому майже всі поезії з „Рівноваги” були надруковані двічі: в празькому журналі „Пробоем” протягом цілого 1942 року і в четвертій книзі харківського часопису „Український Засів” (1943 р.). Але окремим виданням „Рівновага” виходить лише тепер, в такому самому вигляді, як її підготував до видання поет. Отже це — посмертна збірка.

В. ПОРСЬКИЙ.

I

Піч... а човен — як срібний птах!..

(Що слова, коли серце повне!)

... Не спіши, не лети по сяйних світах,

Мій малий ненадійний човне!

І над нами, й під нами горять світи...

І внизу, і вгорі глибини...

О, який же прекрасний ти,

Світе єдиний!

Як все живе, течуть піски пустелі.
Їх тихий шелест, як і плеск води,
Чарує душу . . . Мрійнику, гляди! —
Найкраще чути їх з-під стелі.

Тож не пакуй валізок! Ман не руш!
Умій закрити очі і чекати, —
Може й твоя з тих багатючих душ,
Що вміють всесвіт слухати з кімнати

Блакитний безум! Море підо мною
І небеса куди не подивись!
І вже душа не хоче бути земною,
Закохана у несказанну вись!

Злітай, душе! І, мов нове світило,
Осяй глибини і простори ці!
І серед них . . . своє ж маленьке тіло
З бедкером в руці!

Прекрасен світ вночі.
Безформний. Безвиразний. Смерті леже.
... Мовчи й мовчи!

Хто й що сказати може?

Всю порожнечу потойбічних сфер,
Весь безмір світотвору невеличкий,
Хіба не вичерпано їх тепер
Підручником для семирічки!

Воїстину, прекрасен світ вночі!

В. Підмогильному

Стала ніч над горами. Затока
В безгомінні сірім пригаса...
Лиш одна зоря, бліда й висока,
Маревні вказує небеса...

Час спокою... а душа в тривозі...
О, дитя налякане й слабе!
В тиші цій, що стала на порозі,
Страшно їй підслухати себе!

Перегорни дві-три сторінки в гіді —
Зникає море, і думкам устрить,
Немов огнем розтопленої міді,
На заході пустеля майорить . . .

Там царство Сетове. Не важся далі
Ти, велелюдства городського син!
А то натрусить золотий хамсин
Тобі піску за ремінці сандалій.

Вирує море. Кожен дальший вал
Усе страшніша підіймає прірва . . .
Весь хаос вод цей невгавущий шквал
З безодні супокою вирвав!

І дивно знать, що десь, на глибині,
Усе незмінне, непорушне навіть,
І лиш дельфін в принишклім табуні
Своє маля напучує і бавить!

. . .
О, хаосе, я пізнаю тебе!

Морський орел, шугаючи все вище,
З очей зникає. Море й самота
Ідуть на нас. Усе лютіше свище
Холодна бора. Пінява й крута

Вирує хвиля. Падаючи скісно,
Вона кренить розхитаний баркас, —
Тоді глибінь підводиться на нас,
І серцю в грудях холодно і тісно!

І очі прагнуть знову, хоч на мить,
Того орла узріти тінь знайому...
О, мудрокрилий! Він летить
Додому!

У кипінь хвиль занурюючи носа,
Фелюка рветься з якоря. Пора! —
І раптом спів похмільного матроса
На сірій шкуні поруч; дітвора,

Що, поспускавши з молу ноженята,
Бичків пантрує; місто і над ним
Зелені гори — все даліє! Свята
Очам якого! Поривом одним

Відкрито вам, розважному й земному,
Усю блакить, всю безвість, всі вітри!
... І коштує це вам від сили три
Карбованці — рибалці мовчазному...

Тепер на півночі горять сніги ...
Струнки на півночі біжать олені ...
І знак північної снаги,
Високі заграви студені
Сліпучо міняться ...

Повій

В остиле серце, Аквілоне! —
Я зрозумію голос твій,
Бо кров, млявіючи, холоне;
Бо нище й нище никне голова,
Як буйність барв байдужий зір зустріне;
І все частіш пустиня снігова
Мені ввижається ...

Вітай, пустине!

Під вітром вгинаючи лінії прості,
Повис нерухомий за вікнами дощ ...
Кімната ... який необмежний простір!
Квадрати паркету — яких інше площ? ..

Вдивися в цю сутінь, навколо розлилу;
Уви, як брови, докупы стягни,
Чотири краї невідомого світу
Це тільки кімнати чотири стіни!

То ж мандрам душі не давайсь на поталу, —
І час заощаджуй, і рух економ!
... Помалу
Сотається дощ за вікном ...

Дві паралелі, два мередіяни —
І от квадрат. Живи! Твори! Вмирай!
Тут тверді тінь. Тут, трепетний і тъмний,
Замкнувся світ. Тут — Тигр, Єфрат і Рай.
Настане час, — і ти обряцеш Єву...
Час промине, — і мир утратиш ти...
І переступиш грань (уявну чи чуттєву)
Якоїсь довготи чи широти.
І буде знову: два мередіяни,
Дві паралелі — квадратовий рай.
І тверді тінь... І трепетний та тъмний
Безсмертний світ... Живи! Твори! Вмирай!

Там, унизу, і море, і сади,
А тут, на скелі, тільки камінь голий...
Кора землі затверднула відколи,
Може, ніхто не заблукав сюди!
Благоговій! Сядь нишком — і сиди!
Бо зайвий звук, найменший кожен порух —
І замете усі твої сліди
Легкий, як час, тисячолітній порох!
І буде знову так, мов ти й не був, —
Тільки граніт гарячий та строкатий...
Навіть недокурка того не відшукати
Що ти — у захваті — на прискалку забув!

Линяють фарби... Нишкнуть голоси...
І душі тихнуть... Зрозумій. Не ремствуй.
І тишу цю в собі носи
Як дар і величі й нікчемству.

Живи і далі лежнем чи в труді,
Ніяк не йди, чи в ногу йди з добою, —
Лиш уникай лишатися тоді
На самоті з собою!

Стережися неба нічного!
Порожнечі його німій
Мало зору твого, і много —
Якщо душу відкриєш їй!

Зачарує. Приспить. Зруйнує.
Звідки?... Нащо?... Навік... Кудись...
... І мятеться, мятеться всеу
Твій бентежний дух...

Стережись!

БІБЛІОТЕКА

імені

001758

Вікно в садок, тож пахощі зела
Присмачують мені пригірклість ліків...
— Скажи, недуго, де ти сил взяла
Маленькі радості роздмухати в великі?

Чи викриває твій упертий жар
Одну з химер прехитрої натури, —
І повнота життя лиш спільний дар
Фармакопеї і температури?

Каменя один приділ — лежати.
Вітрові один закон — лети!
Тільки я поставлений питати
Як не цілі, то бодай мети...

Та хоч як — в лиця свого поті —
Зважу міру явищ і подій, —
Камінь той лежатиме і потім,
Вітер той летітиме й тоді.

Що серця рано дізнані утіхи!
Що думки пізно зважений тягар!
Минулося! Живи німий і тихий...
Пригадуючи, мар...

Оце й усе, що дні тобі лишили:
Утома, зморшки та старі листи.
... Ах, досвіде, розраднику немилий,
Навіть запізнений — завжди дочасний ти!

Що не збулось? І от пливуть літа...
І тихне сум... і серце холодіє...
Вітай, вітай,
Остання безнадіє!

Я ждав, я знав, що прийдеш ти! — і ось:
Все, як було; сивіє лиш волосся...
Що ж не збулось?
— Усе давно збулося!

По той бік пристрасти народжується ніжність.
О, спрага вуст! Гарячий поклик тіл!
Воїстину прекрасен їх приділ —
По той бік пристрасти навіювати ніжність,

Чого ж ти ждеш? Лишилося так мало!
Розкрий обійми, наче помах крил —
Лети й лети! Це ж те, що статись мало...
По той бік пристрасти байдужости приділ.

Що менше слів, то висловитись легше.
Горни, поете, їх замети цілі!
Гісай у колесі своєму, векше...
Ах, марний біг! Ах, марний труд без цілі!

Що висловиш? Чужої голови
Про людське серце домисли готові?
Сум світовий
В масштабі повітовім?

Твори!

Твори!

День відшумів. Померкли в далині
Гір снігових блідо-рожеві перса...
Базар безлюдів. Давно пора й мені
З крамнички затхлої цього старого перса,
Від чару цих побляклих килимів...

Що коли б я, чи інший хто, зумів
Такої простоти і пишності такої
В рядках своїх віршових досягти?
... багато б ти
Чудес тоді... накоїв!

Вечорів. Мла стає на морі...
Тихше б'ється хвиля в береги...
Гаснуть звуки. В їх безладнім хорі,
Ще чутніша тиша навкруги.

О, провіснице німої ночі,
В присмерковій явлена добі!
Хто з живих до тебе не охочий,
Подих вічний чуючи в тобі?

Ринь же, звуки гасячи вечірні
На припишклу землю звідтіля,
Де в безодні вічності безмірній
Світотвору тиша, вигрімля!

Тут пишний храм стояв колись, а нині
Серед піском занесених руїн,
Старе шатро нап'явши, бедуїн
Куняє в спеку ... Хмар високих тіні
Пісок мережать ...

Ні дерев, ні гір.
Пантрують тиші два старі верблуди ...
Та, даючи дитині висхлі груди,
Співає бедуїнка, тоскний зір
Втопивши в даль німого краєвиду,
Під небо те, що їй лишив гяур,
Понад піски, де не лишили й сліду
Кілька держав, народів і культур.

Мишвою, тліном і сфівійним чимось
Тхне в цих обдертих стінах ... Час настав —
І от палац зруйновано. Учимося,
Як будувати!

Із вікна на став
Препишний вигляд ... Сядь на підвіконні,
І уяви, — тут виведуть нові,
Міцніші стіни, мабуть що бетонні,
І доведеться кинути сові
Своє горище ...

Буде чисто, світло ...
На стінах спектри дорогих картин ...
Важкі драпрі ... І все, що вже набридло.
... Мишва і тлін ...

Сірі вулиці... Тихі кури...
(Впорядкуй згадки, впорядкуй!)
Візник, бородань похмурий,
Куняє на передку...

Ось і він (як з повісти взятий!)
З мезоніном домок в садку...
Любистку пахощі й м'яти...
(Впорядкуй згадки, впорядкуй!)

Ми приїхали... Ах, ми — вдома!
Пес Трезор нам руки лизне...
... Яка тишина знайома!
Мовчання яке грізне!

Ах, ці вулиці! Ах, ці кури!...
(Впорядкуй думки, впорядкуй!)
Може краще: візник похмурий
Хай куняє на передку?..

Хай плуганяться коненята...
Хай зникає домок в садку...
Любисток і рута-м'ята...
(Впорядкуй чуття, впорядкуй!)

Минають дні... Минають літа...
Серце змінам відкрити...
І сум не такий, і радість не та...
... Гай-гай, Геракліте!

Ах, мудрість цитатна — мудрість гірка!
Вона не горами двига!
... Чого ж ти ждеш? — Мерщій до бюрка:
Там — книга.

Гортай, гортай, гортай сторінки
Давним-давно пожовтілі!
... Ти ж був молодий... Ти був стрункий...
Сила буяла в тілі...

Алеж пливуть, минають літа...
Час і горами двига.
... І сум не такий, і радість не та...
І тільки незмінна книга!

Я натовився вічно знати
В собі самому — двійника ...
Душе! обридлива яка ти!
І непримирлива яка!

Я марно злагоди чи згоди
З тобою сподівався дійти, —
Як тінь, недомисел природи,
Мене перекривляєш ти!

І що ясніший я, то мушу
Усе темнішу тінь тягти ...
Душе! (якщо я маю душу)
Яка непереможна ти!

Душе моя! Ти знов стоїш на грані ...
А далі — мандрів марииво бліде ...
... А де ж твій затишок? Віконні де герані?
Сон пообідній де?

Зваж! Не хапайсь! Збагни найбільшу міру
Утоми й виснаги в дорозі ... Самоту ...
І куряву суху і сіру —
Мавдрівницьку супутницю оту!

А тут дивися: затишок ... герані ...
Енциклопедія напихваті, — мандруй!
(Щоб знов не стала ти, бува, на грані,
Що починає мандри і ... хандру ...)

Душе моя! Ти знов стоїш на грані!

Даремно шукаю розради
Під сінню твоєю, природо!
Твої голоси невмирущі —
І шум молоді дїброви,
І степу ранкового шепіт,
І гуркіт правічного моря —
Уже не здолають, як перше,
Той голос на мить заглушити,
Що в серці своєму вчуваю!

Як свідок уже неуважний,
Як гість, що давно загостився,
Не раз уже чуване чую ...
І тільки той голос суворий,
Що в серці своїм наслухаю,
Що й чути його не хотів би,
Мені одинока розрада!

Знесилений, німий, бездушний майже
Я впав тобі до ніг ... Збагни — і тям.
Ти переміг. Ти подолав. Так дай же
Уславити поразку небуттям!

Рази мене, одчаю мій! — Будь чесний!
Ти ж не минешся, хоч і час мине ...
Ти переміг! Усі майбутні весни
Не оживлять мене!

Гряди ж! Рази! Я ниць тебе стрічаю.
Ти переміг! Ти переміг, одчаю!

Суди мене судом твоїм суворим,
Сучаснику! — Нащадки безсторонні
Простять мені і помилки й вагання,
І пізній сум, і радість передчасну, —
Їм промовлятиме моя спокійна щирість.

II.

В листопаді, місяці тихім,
Елоїза прийла мир, —
Абелярове мертве тіло
Наближалось під Параклет.

Довершився подвиг любови,
Що кохання перебула ...
— О, возлюблений! Серцем чистим
Зустрічаю тебе!

І, як повну по вінця чашу,
Я підношу д'гори його —
Видить небо і бачать люди
Невгасиму рану мою!

Бо — возлюбений! — легко в душах
Нести муку любови нам,
Але з тіла, що догорає,
Хто кохання зніме тягар!

... І тремтіла жовтава свічка
У блідій восковій руці,
Як востаннє стрівши мужа,
Елоїза втратила мир ...

Фрідріху, чим не Орфей ти?
Клякнуть навколо ж усі,
Скоро візьмешся до флейти
Смерком у Сан-Сусі...

Ніжне яке піано!
Раз-два-три... раз-два-раз...
Вищим натурам лиш дано
Творчий пізнати екстаз!

Слухай, Вольтере! Слухай!
Друг бо твій з тих музик,
Хто неслухняним вуха
Боляче скубти звук!

Чуєш, яке взяв forte?
Люди! Люди... Людва...
... К чорту, Вольтере — чорте!
... Ать! Два!

Ходить... все ходить... Забувшись. Забутий.
Ришть під ногами настіл жорстви...
Принце, вам нудно! Вагаєтесь ви, —
Буть чи не бути?

Господи-боже! Которий вік!?
Принце, повірте мені, — забагато!
... Кажуть, ви стали фашистом... (sic!)
(Бажан, сторінка така то).

Принце, візьміть себе в руки! Ну!
Швидше продовжте монолог забутий!
... Господи-боже! Ніяк не збагну, —
Буть чи не бути?

Подолано упертість Ізабелли,
Довершено змагання многих літ, —
І от Колумб виводить каравели
Здійснити мрію і створити міт.

Діб сімдесят пливуть вони. Пустелі
Незнаних вод то ясні, то мрякі...
Невже ж брехня і мапа Тосканелі,
І здогади бувалих моряків?

Невже шляхів до Індії немає?
Невже ганьба їх подвигу й труду?
І море це ніде не підіймає
З безодень темних землю молоду?

Та проліта в смерковому міражі
Землі близької вісник, голуб сиз! —
І вже дзвенить в подертім такелажі
Легенький, прятий, відбережний бриз.

Земля! Земля! Прочувані країни!
Вони знайшлись! По слову! Румб у румб!
Що то вагання, голод, глум і кпини, —
Довершено! Колумб!

Колумб!

Колумб!

І він виходить і салют приймає
На честь відваги, мудрости й снаги...
... І Індію відкривши, обіймає
Америки якоїсь береги...

На широкім ведеться світі:
Пожадане щастя — ген-ген!
... Так прийшов на щасливі Таїті
Нещасливий Гоґен.

Ось він світ, що душа жадала —
Споконвічний простѣти край!
... Вістрям пензля мов лезом кинджала
Серце власне тамуй і край!

Ось вона, глибина остання,
Всіх чуттів первина!
... Повертає він з полювання...
Зустрічає його Вона...

Достигають плоди і строки...
Невблагана старість іде...
Світе тихий! Світе широкий!
Ложе людей!

Прозрівай! Прозирай, Гоґене!
Ти — на грані. Ти — сам. Твори!
О, прозріння благословенне,
На межі нової пори!

Просявай же обрії дальні!
... а коли догориш —
Він повісить тебе в ідальні,
Неминучий Париж...

І очиці мружачи ситі,
Позіхатиме, — voila!
... Золоті, далекі Таїті...
Заповітна земля!..

Щасливого дня, проминувши атоли,
Я став на найдальшій з усіх островів,
І древній дикун, шоколадний і голий,
Мене на узліссі священнім зустрів...

І довго ми йшли з ним, все вище, все вгору;
Аж доки той острів під ноги нам ліг —
Прекрасний уламок того світотвору,
Що знаний з казок і незнаних ще книг.

На вітах веселі гойдалися мавпи,
Чіпкими хвостами керуючи літ
(Я хисту такого ніколи не мав би,
Хоч би й народивсь перед безліччю літ!)

Приходили звірі, ласкаві і милі
(Які? — всі учені сказати не змогли б!),
І тихі на берег виносили хвили,
Барвистих, мов квіти, небачених риб;

Хилились під ноги нетоптані трави...
І тут пам'ятаю... так, наче крізь сон:
На дереві пізнання трикутник яскравий —
Плакат „Не топтати газон!”

І згодом, вже стоячи знову на бригу,
Що навіть для віршів давно застарів,
Я сумно дивився в ту згорнуту книгу,
Де зник цей найкращий з усіх островів!

Гладкого Панчо (прошу вас, не Панча)
Коцава тінь, видима і вночі,
Він помилявся тяжко, дон з Ламанча
Уявне за реальність беручи;

Алеж довів, на жаль на власній шкурі,
Із безлічі можливих істин ту,
Що помилки — бодай в літературі —
Прекрасніші за всяку правоту!

III.

Ах, флейти голос над рікою —
Цей синій день і даль, і ти!
З тобою, світлою такою,
Як голос флейти над рікою,
Так легко навмання пливи.

Пускай же човна за водою
В роздолля синявого дня!
Це ж захват — бути молодю;
Це ж спокій — плисти за водою;
Це ж безум — жити навмання!

Суха й тендітна лінія плеча,
І ліктів — по-дитячи гостра;
А вже не раз я нишком помічав, —
Очей цікавість і непевний острах
Враз вибухають викликом, і сміх
Вуста торкає...

— Дівчино, ти — жінка!

Не чуючи перебирала ти
Пожовклі клавіші, задумана й тривожна;
Здавалося, гукни тобі, — Лети! —
І повернути вже не можна!

Та з того, як здригалася рука,
Як інколи стеналась вся ти,
Я зрозумів, що, скільки не гукай —
Ти розучилася літати!

Як він спустів, садок, де я колись
Наваживсь вперше вимовити, — любя!
Альтанка зникла. Дерном узялись
Стежки колишні. Пень старого дуба
Стирчить самотньо . . .

Ні, не пізнаю
Картин знайомих, — це буття зелене!
... Немов хтось інший молодість мою
Переживав за мене . . .

Місток замшлий і хисткий,
І верби в березі, і мальви,
Яку мені відкрили даль ви
Давно забуту, — пелюстки
Вуст ще дитячих, душу чисту,
І першу зустріч, і любов —
Усе, що пережити знов
Нам не до хисту!

Обутріло. В неяснім сірім світлі
Твоє обличчя дивне і чуже...
Цей профіль ніжний, щоки ці поблідли —
Твої невже?

Гаряча пристрасть, втома й сон глибокий,
Вони мов стерли з рис твоїх всі ті,
Що я пізнав крізь зустрічі і роки
У повсякденній суєті!

І ось тепер я наче вперше бачу
Усю тебе, незнану і чужу...
... Так чий же сон і усмішку дитячу
Я біля ліжка цього стережу?

Мовчи! Я знаю. За всіма словами —
Холодний смерк, спустошені сади...
Це наша пристрасть стала поміж нами,
Нас розлучаючи назавсідги!

Шалій, шалій від розпачу сп'янілий!
Що розпач той?! Річ марна і пуста!
... Як пізно ми серця свої спинили!
... Як роз'єднали рано ми уста!

О, друже мій! Останні трачу сили,
В країні тій уявній живучи,
Де образ твій, утрачений і милий,
Де голос твій... Мовчи!

Мовчи!

Мовчи!

Порожній берег моря... Вал шумкий,
Спадаючи, гуркоче рінною стиха...
Слідом за ним спадають і думки...
Це — втіха.

... Ой, море, море! Шуме голубий!
Як мало треба, як багато можна...
Мов океан шумить хвилина кожна;
Усе життя, мов бризку, загуби!

Дивись, у нім уся веселка грала, —
А де воно, піщинка золота,
Блискуча дрібка мертвого корала?
... Пустинний берег моря... Самота.

Знов за вікном осіння тиха мжичка...
Знов у палаті сірий смерк розквіт...
Нудьгуй, нудьгуй... Розвага невеличка —
Задавлений плеврит!

Замкнувся світ в малім і тіснім колі, —
Хоч як дивись, лишилося нас три:
Я сам та біль (над всі духові болі!),
Та заспокійливий халат сестри...

Ну, що ж! Гаразд! Лежи, ковтай мікстуру
Та грій термометра швидко і бистру ртуть...
Та тиш себе (з нудьги, з жаху чи здуру),
Що все відміниться, хай тільки бік натруть!

Ваш такий наївний погляд,
І широкий сукні викот
Так настроїли поета
На високий лад ліричний,

Що я міг би дуже довго
(І півголосом, звичайно)
Говорити про велику
Душ спорідненість прекрасну,

Про Любов і про Страждання
(Все з великих дітер, прошу)
Тут, до речі, натякнувши
На цинізм часів останніх!

Ах, я міг би дуже щиро
Говорити про ці речі,
Коли б нудно не було нам
Вже затверджене твердити!

Тим то, з виглядом чекання,
Тільки мовчки я дивився
У наївні Ваші очі,
На широкий сукні викот...

Одноманітно і звичайно
Кінчалось літо. Рад, не рад —
Що це мінє? Зустрічай но
Переходовий листопад!

І горблячи відвиклу спину
В обіймах теплої пальти,
Нудливий запах нафталіну
Як матіоли дух ковтай;

І нишком починай про весну
Якусь віршову канітіль,
Може таку ж неінтересну,
Неварту часу і зусиль,

Як і закінчене допіру
Порожнє літо... Рад, не рад —
На лад весінній строїть ліру,
Передзимовий листопад...

Вона зійшла до моря. Хто вона —
Навіть самій їй байдуже віднині...
... Хіба ж не всі ми — єдності луна
В скороминушій і пустій відміні?

Лінивий рух, — і ось під ноги ліг
Прозорий вінчик — кинута намітка,
І на стрункім стеблі високих ніг
Цвіте жарка, важка і повна квітка —
Спокійний торс, незаймано-нагий!

Спадає вал... Німуть береги...
І знову плеск... І затихає знову...
То пальцями рожевої ноги
Вона вгамовує безодню бірюзову.

І відкрива обійми їй свої
Ця велич вод, усім вітрам відкрита, —
Здається, повертає Афродіта
У білий шум, що породив її!

BIBLIOTHEQUE UKRAINIENNE
SIMON PETLURA
6, rue de Palestine - 75019 PARIS
FRANCE

— Вашу карту бито! — Звичним рухом
Банкомет згрібає папірці...
Вам — кінець. Та хай не ріже вухо
Голос цей, і живчик на руці
Не тремтить помітніше від того!
Це ж — ігра! І не болить нікого,
Що один хтось виграв чи програв;
Важно, щоб, кінчаючи, звільняв
Місце для наступника свого!

Хмари ці, такі безформні,
Вечір цей, безбарвно світлий —
Все неначе мляві тіні
В безгомінній порожнечі...

Тихне голос... В'януть рухи...
Сядь і сні, згорнувши руки...
Ах, які безформні хмари!
Ах, який безбарвний вечір!

З М І С Т

I.

Ніч... а човен — як срібний птах . . .	3
Як все живе, течуть піски пустелі . . .	4
Блакитний безум! Море під мною . . .	5
Прекрасен світ вночі . . .	6
Стала ніч над горами . . .	7
Перегорни дві-три сторінки в гіді . . .	8
Вирує море . . .	9
Морський орел, пугаючи все вище . . .	10
У кипіння хвиль занурюючи носа . . .	11
Тепер на півночі горять сніги . . .	12
Під вітром вгинаючи лінії прості . . .	13
Дві паралелі, два меридіани . . .	14
Там, унизу, і море, і сади . . .	15
Линяють фарби . . .	16
Стережися неба нічного . . .	17
Вікно в садок, тож пахощі зела . . .	18
Каменя один приділ — лежати . . .	19
Що серця рано дізнані утіхи . . .	20
Що не збулось? І от плывуть літа . . .	21
По той бік пристрасті народжується ніжність . . .	22
Що менше слів, то висловитись легше . . .	23
День відшумів . . .	24
Вечорів. Мла стає на морі . . .	25
Тут пишний храм стояв колись . . .	26

Мишвою, тліном і сновійним чимось . . .	27
Сірі вулиці . . . Тихі кури . . .	28
Минають дні . . . Минають літа . . .	29
Я натовмився вічно знати . . .	30
Душе моя! Ти знов стоїш на грані . . .	31
Дзремно шукаю розради . . .	32
Знесилений, німий, бездушний майже . . .	33
Суди мене судом твоїм суворим . . .	34

II.

В листопаді, місяці тихім . . .	37
Фрідріху, чим не Орфей ти? . . .	38
Ходить . . . все ходить . . .	39
Подолано упертість Ізабелли . . .	40
На широкому ведеться світі . . .	42
Щасливого дня, проминувши атоли . . .	44
Гладкого Панчо (прошу вас, не Панча) . . .	46

III.

Ах, флейти голос над рікою . . .	49
Суха й тендітна лінія плеча . . .	50
Не чуючи перебирала ти . . .	51
Як він спустів, садок, де я колись . . .	52
Місток замшлий і хисткий . . .	53
Обутріло. В неяснім сірім світлі . . .	54
Мовчи! Я знаю. За всіма словами . . .	55
Порожній берег моря . . . Вал шумкий . . .	56
Знов за вікном осіння тиха мжичка . . .	57
Ваш, такий наївний погляд . . .	58
Одноманітно і звичайно . . .	59
Вона зійшла до моря . . .	60
Вашу карту бито! — Звичним рухом . . .	61
Хмари ці, такі безформні . . .	62